

Ipostaze publicistice ale „discursului repetat”

de
LUMINIȚA HOARȚĂ CĂRĂUȘU

The analytical framework of my research is based on analyzing the journalistic discourse. My investigation is grounded in a corpus of titles from the journalistic area. Titles are ways of interacting and claim to be dialogical. Dialogicality is the degree to which other discourses, voices, positions, representatives of other groups of people and interests are present in the journalistic discourse in a form of interaction which is undistorted. In looking of journalistic texts, one can notice that the titles in the journalistic discourse disguise an oscillation between informing and persuading (or between telling and selling).

1. Discursul publicistic

Discursul publicistic (numit și discurs mediatic¹) poate fi înțeles ca „un discurs general care amalgamează și focalizează cunoștințele și credințele despre ce a fost, este și ar trebui să fie, evident cu accentuarea prezentului («news», «now», «hic et nunc»), dar fără excluderea memoriei și prospectivei”, discursul publicistic funcționând „ca o narațiune socială coerentă care induce problematici și ierarhii tematice”². În cadrul discursului mediatic, s-a făcut distincție³ între limbajul publicității și cel al publicisticii. Discursul publicistic „reflectă, direct și imediat, tendințele generale și trăsături aparte ale vorbirii într-o anumită etapă”, în cazul presei, al *mass-media* contemporane românești, trebuind să avem în vedere „pe de o parte, ceea ce reprezintă competența idiomatică (dar și performanța expresivă) a jurnaliștilor, iar, pe de altă parte, intenția și capacitatea acestora de a prelua, reproduce și transmite fidel textul discursului public, în primul rând al reprezentanților administrației, al politicienilor, dar și al interlocutorilor parteneri ai jurnaliștilor la actul de comunicare, respectiv, subiecți ai actului de administrare/ guvernare”⁴.

Produsele *mass-media* „sînt purtătoare (și nu simple suporturi) de reprezentări sociale, de curente socio-culturale, de moduri de viață”, centralitatea discursului mediatic în societatea postmodernă implicînd „variate dimensiuni ale convergenței: *convergența mediilor* (televiziune + computer în televiziunea digitală, televiziune + presă scrisă în diversele ziare preponderent iconice); *intertextualitatea mediilor* (presa scrisă glosează pe marginea unor cazuri prezentate la televiziune, emisiunile televizate anunță seara *scoop-urile* principalelor ziare de a doua zi);

¹ Vezi, în acest sens, Daniela Rovența-Frumușani, *Analiza discursului. Ipoteze și ipostaze*, Editura Tritonic, București, 2004, p. 106 ș. u. [= Rovența, *Analiza*].

² Rovența, *Analize*, p. 109.

³ Vezi S. Dumistrăcel, *Limbajul publicistic românesc din perspectiva stilurilor funcționale*, Institutul European, Iași, 2006, p. 61 [= Dumistrăcel, *Limbajul*].

⁴ S. Dumistrăcel, *Textul jurnalistic : un teren experimental de ambiguitate*, în *Identitatea limbii și literaturii române în perspectiva globalizării*, Editura Trinitas, Iași, 2002, p. 135.

interdisciplinaritatea cercetării care conșugă obiective și metode din sociologie, antropologie, semiotică, lingvistică etc”⁵.

2. Conceptul de „discurs repetat”

Titlurile de articole din presa românească actuală au fost supuse observației în special din perspectiva deconstrucției, după cele patru „figuri de construcție” ale lui Quintilian: *detractio* („suprimarea”), *adiectio* („adăugarea”), *immutatio* („substituirea”) și *transmutatio* („permutarea”)⁶. Astfel, prin cele patru „figuri de construcție” invocate, jurnaliștii „deconstruiează și restructurează pe cont propriu enunțuri reflectând surse de diferite tipuri (titluri, citate din opere, parimii, idiotisme, sloganuri, formule fixe uzuale etc)”⁷.

Conceptul de „discurs repetat” apare pentru prima dată la E. Coșeriu⁸, lingvistul în discuție stabilind distincția între *tehnica liberă* a vorbirii și *discursul repetat*. El utilizează termenul de „discurs repetat” ca *discurso repetido*, pentru spaniolă, și ca *wiederholte Rede*, pentru germană⁹, fiind meritul acestui savant „de a-l fi impus (prin conferințele sau prin traduceri ale lucrărilor sale) în lingvistica românească”¹⁰. „Discursul repetat” este o denumire sinonimă pentru „frazeeologie”, acest lucru reieșind dintr-o precizare a lui E. Coșeriu: „am făcut această deosebire, pentru tot ce este frazeologie, tot ce este *discurs repetat*, și s-a creat atunci și o disciplină pentru studiul acestui *discurso repetido*”¹¹. Cu alte cuvinte, „discursul repetat” cuprinde frazeologia, în sensul larg al termenului: „de la locuțiuni, proverbe, expresii idiomatice pînă la fraze celebre, titluri de opere literare, de filme, de piese sau opere muzicale, sloganuri ș.a., altfel spus tot ceea ce face parte din enciclopedia unei anumite comunități de limbă și cultură, segmente relativ fixe care constituie părți de discurs ce se pot insera în noi discursuri; emițătorul care recurge la un segment repetat recurge la această enciclopedie și citează un segment din aceasta, atribuindu-i un anumit sens, anumite conotații (stilistice, sociale, geografice ș.a.m.d.) și o anumită valoare pragmatică”¹².

⁵ Roventă, *Analize*, p. 111-112.

⁶ Vezi, în acest sens, Dumistrăcel, *Limbajul*, p. 127-150; S. Dumistrăcel, *Discursul repetat în textul jurnalistic*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2006, p. 167-314 [= Dumistrăcel, *Discursul*]; Monica Frunză, *De l'argumentation à la persuasion dans le discours publicitaire français*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2007, p. 146-159; Harieta Topoliceanu, *Discursul repetat în publicistica românească și italiană. Preliminarii pentru un studiu privind discursul repetat în textul jurnalistic italian*, în D. Irimia (coordonator), *Limba română azi*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2007, p. 457-466 [= Topoliceanu, *Discursul*].

⁷ Dumistrăcel, *Limbajul*, p. 114.

⁸ E. Coșeriu, *Lecții de lingvistică generală*, Editura Arc, Chișinău, 2000, p. 258 ș.u. [= Coșeriu, *Lecții*].

⁹ Vezi, în acest sens, C. Munteanu, *Ut poesis linguistica (sau despre relația lingviștilor cu discursul repetat)*, în Luminița Hoarță Cărăușu (coordonator), *Rezultate și perspective actualele lingvisticii românești și străine*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2007, p. 275 [= Munteanu, *Ut poesis*].

¹⁰ Munteanu, *Ut poesis*, p. 275.

¹¹ E. Coșeriu, *Lingvistica integrală* (interviu cu Eugen Coșeriu realizat de Nicolae Saramandu), Editura Fundației Culturale Române, București, 1996, p. 36.

¹² Topoliceanu, *Discursul*, p. 457-458.

Prin „discurs repetat”, E. Coșeriu înțelege „tot ceea ce în vorbirea unei comunități se repetă într-o formă mai mult sau mai puțin identică sub formă de discurs deja făcut sau combinare mai mult sau mai puțin fixă, ca fragment lung sau scurt, a «ceea ce s-a spus deja»”¹³.

Plasarea analizei titlului în cadrul teoriei discursului dezvăluie practica tot mai frecventă a „sensibilizării” cititorului prin titlu¹⁴. În privința tipologiei titlurilor, S. Dumistrăcel enumeră câteva tipuri de titluri care apar în discursul publicistic actual, remarcând „absența, pînă acum, a unei clasificări satisfăcătoare a titlurilor din presă”¹⁵: 1) „titlul clasic, tradițional”, 2) „titluri bazate pe jocuri de cuvinte”, 3) „titluri care exploatează valorile stilistice ale unor semne de punctuație”, 4) „titluri care utilizează rimele” 5) „titlurile-citat”, 6) „titluri care parafrazează”, 7) „titlurile interogative sau exclamativ-imperative”, 8) „titluri defective de predicat”, 9) „titluri evazive, care îi derutează pe cititori”¹⁶.

În literatura românească de specialitate, există cercetători care iau în considerație titlul jurnalistic ca *paratext*. Termenul de *paratext* este folosit pentru a desemna „toate elementele verbale și nonverbale ce se află pe «orbita» comunicațională a unei opere (editate) și a textului propriu-zis al acesteia”¹⁷. Astfel, Maria Cvasnîi Cătănescu¹⁸, ocupîndu-se de *Paratextul publicistic*¹⁹, este de părere că acesta este reprezentat de „numeroase tipuri de secvențe verbale și nonverbale care însoțesc și înconjoară textul, mediind relația «autor-text-cititor»; prin această funcție de «releu», paratextul asigură etapa de dirijare și de influențare a cititorului, fază premergătoare lecturii propriu-zise”²⁰. Fiecare componentă a paratextului (auctorial și editorial) determină „o mișcare de apropiere a cititorului prezumtiv de text și de momentul lecturii efective”, dar, în același timp, paratextul „poate determina și mișcarea de îndepărtare de text, a aceluiași cititor prezumtiv, dacă informațiile/garanțiile pe care le furnizează nu sînt convingătoare”²¹. Cercetătoarea în discuție consideră că paratextul jurnalistic reprezintă:

a) linia de graniță/demarcație dintre: 1) un text și celelalte texte de pe aceeași pagină sau din același număr al publicației; 2) textul care urmează a fi citit și universul din afara lui;

b) unități discursive asimilate argumentului calității, esenței, valorii, unicității, autorității, dar și al stupidității, ignoranței etc; inclus în categoria argumentelor „pozitive”, paratextul este esențial pentru eficiența persuasivă a presei scrise;

c) o componentă a marketingului publicistic, destinată în mod evident să valorizeze fiecare text în parte, determinînd astfel „succesul de public” și „de vânzări” al ziarului; altfel spus, paratextualitatea este o formă particulară de

¹³ Coșeriu, *Lecții*, p. 258.

¹⁴ Dumistrăcel, *Limbaajul*, p. 116.

¹⁵ Dumistrăcel, *Limbaajul*, p. 120.

¹⁶ Vezi Dumistrăcel, *Limbaajul*, p. 121.

¹⁷ *Ibidem*, p. 123.

¹⁸ Maria Cvasnîi Cătănescu, *Retorică publicistică. De la paratext la text*, Editura Universității din București, București, 2006 [= Cvasnîi, *Retorică*].

¹⁹ Cvasnîi, *Retorică*, p.7-58.

²⁰ Cvasnîi, *Retorică*, p. 7.

²¹ Idem, *ibidem*.

publicitate, în măsura în care fiecare element de semnalare și de prezentare a textului constituie un factor favorizant al lecturii²².

Se face, de asemenea, remarcă că „lanțul de elemente paratextuale care tutează textul jurnalistic aparține cu precădere *peritextului editorial și auctorial* și în mai mică măsură *epitextului*”²³. *Peritextul editorial verbal* „revendică trei mari categorii de titluri”: *titlul ziarului*, ca „indice predictiv al tipului de publicație” („Bursa”, „Gazeta sporturilor”, „Pro Sport”, „Ziarul financiar” etc.), *titlul paginii*, „semn la scindării, dar și al grupării informației/textelor pe compartimente tematice” (*Reportaj, Social, Politic, Economic, Turism, Sport, Internațional* etc – în „Gîndul”) și *titlurile rubricilor*, „subordonate paginilor sectoriale”, care reprezintă „cel de-al treilea și cel mai specializat indice de restrîngere și precizare tematică” (*Credințe populare, tradiții, semne, Omul zilei, Astăzi e ziua ta..., S-a întîmplat azi, Click istoric* – în pagina *Calendar* a „Jurnalului Național”) ²⁴. *Peritextul editorial nonverbal* este asigurat de:

– *artificii tipografice* de „mise en relief”: corp de literă, culoarea literei, punere în pagină a textului, chenare, banderole, blanc tipografic, rubrici permanente marcate cromatic;

– *componenta iconică* (fotografii, caricaturi, vignete)²⁵.

Peritextul auctorial „se limitează în publicistică la cîteva forme de prezentare discursivă: numele autorului, supratitlu, titlu, subtitlu, intertitlu și șapou”²⁶. Astfel, *numele autorului*, în discursul publicistic, numele jurnaliștilor de prestigiu „echivalează cu un semn de marcă al publicației”. *Supratitlul, subtitlul și șapoul*, anunțate de „semne tipografice de identificare (corp de literă, aranjare în pagină)” stabilesc „relații specifice, gramaticale și semantice, cu elementul central, reprezentat de *titlu*”²⁷. *Subtitlul și titlul* „sînt coreferențiale, dar autonome sintactic”. *Subtitlul*, „reprezentat frecvent printr-o propoziție (dezvoltată)/frază, reia, precizează sau detaliază informația din titlu, prefigurînd, mai nuanțat, conținutul textului”. *Șapoul* reprezintă „ultimul element de jonctură între titlu și text, definind arhitectura articolelor de mari dimensiuni: reportaj, anchetă, interviu”, el, „pe de o parte, amplifică și precizează informația din (supra)titlu, iar pe de altă parte, rezumă conținutul textului prin însumarea ideilor de interes major”²⁸. *Intertitulul*, „secvență peritextuală de mici dimensiuni, segmentează textul în subunități tematice, favorizînd lectura rapidă și mai ales selectivă, pe tranșe de conținut, a textului publicistic”²⁹.

Epitextul editorial „însumează, în jurnalism, cîteva forme specifice de reprezentare”, pentru presa scrisă, putînd fi reținută, „ca formă aparte, dar facultativă de epitext editorial, caseta publicitară cu informații direct-anticipative” (*Nu ratați mîine!* în „Jurnalul Național”) ³⁰.

²² *Ibidem*, p. 7-8.

²³ Cvasnii, *Retorică*, p. 8.

²⁴ *Ibidem*, p. 9.

²⁵ Cvasnii, *Retorică*, p. 10.

²⁶ Cvasnii, *Retorică*, p. 10.

²⁷ *Ibidem*, p. 11.

²⁸ Cvasnii, *Retorică*, p. 13.

²⁹ *Ibidem*, p. 14.

³⁰ Cvasnii, *Retorică*, p. 10.

În analiza întreprinsă asupra tipologiei titlului, ne oprim la puncte de vedere și concluzii la care ajunge Valeriu P. Stancu în volumul *Paratextul. Poetica discursului liminar în comunicarea artistică*³¹. Plecînd de la specialiști la care recurg și cei ce analizează titlul în cadrul discursului publicistic (un exemplu în acest sens este Gérard Genette, *Introducere în arhitect. Ficțiune și dicțiune*, Univers, București, 1994), V. Stancu, apelînd la concepția genettiană potrivit căreia textul se află într-o strînsă legătură cu paratextul său, preia ideea că paratextul include: „titlu, subtitlu, intertitluri, prefețe, postfețe, avertismente, precuvîntări etc.; note marginale, infrapaginale, terminale; epigrafe; ilustrații; prezentare, bandă, jachetă și multe alte tipuri de semnale accesorii, autografe sau alografe, care-i conferă textului un cadru (variabil) și uneori un comentariu, oficial sau oficios, de care cititorul cel mai purist și cel mai puțin influențat de erudiția externă nu poate să dispună oricînd afit de ușor pe cît ar vrea sau pe cît o pretinde”³².

În privința clasificării titlurilor (după Leo H. Hoek și Gérard Genette), V. Stancu susține faptul că titlurile pot avea următoarele funcții: funcție de *desemnare* sau *identificare* (singura obligatorie, dar cu neputință de separat de celelalte), funcție *descriptivă* (care poate fi *tematică*, *rematică*, *mixtă* sau *ambiguă*), funcție *conativă* și funcție de *seducție* (de multe ori lipsită de eficiență, dar putînd merge, pe de altă parte, pînă la simularea non-seducției, printr-o poetică a recuzării cititorului care se vrea sedus)³³. Este interesant de semnalat modalitatea în care V. Stancu, în lucrarea citată, realizează o relaționare cu titlul din cadrul discursului publicistic, afirmînd că „în stilul publicistic, regula impune ca titlul să conțină informația esențială a articolului”, fiind, probabil, în opinia autorului în discuție, „situația în care echivalența titlu = *topic* se realizează în cel mai înalt grad”³⁴. Totuși, chiar dacă în discursul publicistic titlul ar trebui să conțină informația esențială dintr-un articol, „convenția aceasta face posibil jocul (nu lipsit de efecte) al manipulării jurnalistice, prin care informația neesențială sau comentariul (adesea neavizat) derivat din informația esențială ajung în spațiul titlului, reflectînd o imagine deformată a factualului”³⁵.

Prin lucrarea de față, ne propunem să prezentăm rezultatele unei analize privind prezența în discursul publicistic românesc a enunțurilor aparținînd discursului repetat, observate mai ales din prisma deconstrucției și restructurării acestuia, potrivit celor patru „figuri de construcție” analizate de Quintilian: *detractio* (= suprimare), *adiectio* (= adăugare), *immutatio* (= înlocuire) și *transmutatio* (= permutare de termeni). Pentru această lucrare, ne-am rezumat la observarea titlurilor cîtorva publicații din presa scrisă românească, pentru realizarea studiului de față urmărind, timp de două luni (martie și aprilie 2008) titlurile edițiilor on-line a trei publicații românești (două cotidiene – „Jurnalul național” și „Evenimentul zilei” și o publicație periodică – revista „Dilema veche”).

³¹ Valeriu P. Stancu, *Paratextul. Poetica discursului liminar în comunicarea artistică*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, Iași, 2006 [= Stancu, *Paratextul*].

³² G. Genette, *Palimpsestes. la littérature au second degré*, Seuil, Paris, 1982, p. 9, apud Stancu, *Paratextul*, p. 10.

³³ Stancu, *Paratextul*, p. 207.

³⁴ *Ibidem*, p. 209.

³⁵ *Idem, ibidem*.

3. Modificarea discursului aparținând „discursului repetat”. Cele patru „figuri de construcție” din perspectiva relației emițător/destinatar în discursul publicistic

În discursul publicistic, „EDR³⁶ este atras frecvent cu «destructurarea» formulei inițiale, canonice, de la ipostaza de aluzie (prin *detractio* și, uneori, prin *adiectio*), până la aceea de contestație (în special prin *immutatio* și *transmutatio*)³⁷. Procedul are ca principal efect „stabilirea unui contact favorabil (prin mijloace de «captatio benevolentiae»), pentru a se ajunge la actul de manipulare, prin mijloace de seducție și de incitare”³⁸. Aceste concepte sînt pe larg analizate de către Tatiana Slama-Cazacu, care afirmă că omenirea se lasă furată de „puterea cuvintelor”: „am în vedere malversațiile din actul de comunicare prin folosirea abuzivă a cuvintelor, la deturnarea comunicării prin schimbarea semnificațiilor cunoscute ale anumitor cuvinte, pentru a ascunde sau masca realitatea, prin folosirea seducției anumitor cuvinte sau a necunoașterii lor, spre a devia sau chiar a obnubila gîndirea «adresanților» (a «receptorilor»), a le forța conduita către o direcție de care ei nu sînt conștienți, a-i manipula, pînă la a forța o persoană să fie «receptor» împotriva voinței sau a intenției sale”³⁹. Astfel, „puterea cuvintelor poate fi imensă, atît în textele scrise, cît și, mai ales, în perceperea lor auditivă (deci orală)”⁴⁰. „Figurile de construcție” ale lui Quintilian „dau ideilor putere sau le împrumută farmec”, constînd în abaterea „de la exprimarea simplă și directă pentru a da frumusețe stilului”. Termenul *figură* se referă la „o înlănțuire de cuvinte diferită de felul de exprimare obișnuit și de acela care ne vine primul în minte”, respectiv la „o formă reînnoită a vorbirii prin meșteșugul artistic”⁴¹.

3.1. Detractio – suprimarea

Suprimarea constituie „o «figură de construcție» despre care se poate afirma că, avînd rădăcini în vorbire, duce la rezultate ce au tendința să devină ori chiar au devenit, prin elipsă definitivă, formule aparținînd inventarului limbii”⁴². La *suprimarea* enunțurilor aparținînd discursului repetat „spre deosebire de limba presei din secolul al XIX-lea, se recurge astăzi mai puțin frecvent (în comparație cu *adăugarea*, adesea în construcții de virtuozitate, dar, mai ales, cu *substituirea*), pe ultimul loc, din acest punct de vedere, aflîndu-se *permutarea*, o figură de construcție implicînd un efort mai mare nu doar din partea emițătorului, în ceea ce privește formularea, ci și din partea receptorului, în ceea ce privește sesizarea intenției de comunicare a primului”⁴³. Există, în opinia lui S. Dumistrăcel, mai multe tipuri de suprimări în discursul publicistic: „spre acest tip de deconstructurare se simt atrași ziariștii, folosind contextele abreviate ca titluri propriu-zise, dar și ca exordiu sau perorație; poate fi remarcată modificarea enunțurilor bimembre, dar și a

³⁶ EDR este prescurtarea pe care o folosește S. Dumistrăcel pentru a desemna „enunțurile aparținînd discursului repetat” (vezi Dumistrăcel, *Limbajul*, p. 7).

³⁷ Dumistrăcel, *Limbajul*, p. 135.

³⁸ Dumistrăcel, *Limbajul*, p. 132.

³⁹ Tatiana Slama –Cazacu, *Psiholingvistica. O știință a comunicării*, Editura All Educational, București, 1999, p. 577-578.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 579.

⁴¹ Quintilian, *Arta oratorică*, apud Dumistrăcel, *Limbajul*, p. 127-128.

⁴² Dumistrăcel, *Discursul*, p. 167.

⁴³ Dumistrăcel, *Limbajul*, p. 135.

altor construcții simetrice”⁴⁴. Astfel, suprimările pot fi făcute în „enunțuri anonime”, adică în formule paremiologice, locuțiuni expresive, dar și în texte „de autor”⁴⁵.

În titlurile din presa actuală se practică renunțarea la verbul predicat: *România, buricul pământului* (JN, 6.04.2008), față de „se crede ~”, făcându-se trimitere la expresia „a se crede buricul pământului” (articolul consemnând faptul că noi, românii, ne-am crezut tot timpul buricul pământului).

De la suprimarea unui singur cuvânt (vezi *supra*), se poate ajunge la „simpla evocare a unei parimii prin câteva cuvinte «cheie»”⁴⁶: *Astăzi e ziua ta...: Gheorghe Zamfir* (JN, 6.04.2008), față de „~ zi frumoasă ca tine”, titlul unui cîntec devenit celebru, articolul trimițînd la ideea că Gheorghe Zamfir este cel mai mare artist român și că un artist de talia sa nu poate fi coborît decît de la Dumnezeu; *Astăzi e ziua ta... – Cristi Puiu* (EZ, 1.04.2008), față de „~ zi frumoasă ca tine”, articolul consemnînd faptul că regizorul devenit celebru, după un an de studii la Școala superioară de Arte Vizuale din Geneva, a abandonat cursurile de pictură, pentru a se înscrie la cele de film, în cadrul aceleiași școli, iar, la revenirea în România, a continuat să picteze și să facă filme.

Se poate vorbi și despre suprimarea unei părți constitutive a unei formule fixe (care este frecventă în basmele românești): *Dacă povestea asta v-a plăcut...* (DV, 3.04.2008), față de „~ am încălecat pe-o șa și v-am spus povestea-așa.

Prezentăm și câteva cazuri în care *suprimarea* se combină cu *substituirea*, selectînd enunțuri aparținînd discursului repetat atît din domeniul paremiologiei, cît și din cel al tradiției literare:

– *Pe ce lume trăim* (DV, 20.03.2008), față de „nici nu știe ~”, făcându-se trimitere la expresia „nici nu știe pe ce lume trăiește”, substituindu-se forma de persoana a treia singular (*trăiește*) cu cea de persoana întîi plural (*trăim*) ;

– *Obraz subțire cu zinc* (JN, 18.03.2008), față de „~ se ține”, făcându-se trimitere la proverbul „obrazul subțire cu socoteală se ține”, fiind înlocuit substantivul *socoteală* cu substantivul *zinc* ; autorul articolului consemnează faptul că acneea, pielea uscată, unghiile fragile, părul fără strălucire sînt semnale care indică lipsa zincului din organism ;

– *A fost sau n-a fost* (DV, 6.04.2008), față de „~ aceasta-i întrebarea”, făcându-se trimitere la replica celebră a lui Hamlet, din piesa de teatru cu același nume de W. Shakespeare : „To be, or not to be : that is the question” ; autorul articolului consemnează faptul că, raportîndu-ne la data de 22 decembrie 1989, vreme de aproape 17 ani, s-au făcut filme despre o singură zi, neștiindu-se însă, ce s-a întîmplat, cu adevărat, în acea zi.

Din punct de vedere *pragmatic*, din perspectiva manipulării, „reducerea unei părți din corpul unității frazeologice (întregul fiind, așadar, numai evocat) reprezintă o tehnică ce-l solicită pe cititor/ascultător la un oarecare efort de colaborare, lăsîndu-i, totodată, posibilitatea unei (eventuale) opțiuni proprii”, existînd chiar eventualitatea ca „receptorul să fie, pur și simplu, scăpat de sub control”⁴⁷. Pe lîngă strategii persuasive de tipul *empatiei*, *seducției* și *incitării*⁴⁸, jurnaliștii utilizează

⁴⁴ *Ibidem*, p. 172.

⁴⁵ Vezi, în acest sens, Dumistrăcel, *Discursul*, p. 172-174.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 173.

⁴⁷ Dumistrăcel, *Limbaajul*, p. 136.

⁴⁸ Vezi idem, *ibidem*.

ca strategie persuasivă „păstrarea unui context minim de relevanță”⁴⁹, „pentru a-i oferi receptorului (eventuala) posibilitate de a reconstitui ansamblul EDR”⁵⁰.

3.2. Adiectio – adăugarea

În privința modificării enunțurilor aparținând discursului repetat în discursul publicistic, adăugarea „poate viza, de regulă, un cuvânt din cuprinsul arhitextului, situație în care putem vorbi de adăugări propriu-zise, de construcție, ce tind să modifice forma canonică, dar și de plasarea enunțului original într-un context de particularizare, ce-i amplifică expresivitatea”⁵¹.

În literatura românească de specialitate⁵² se consideră că se pot recunoaște două tipuri principale de adăugare: a) completarea de „particularizare” a enunțurilor aparținând discursului repetat și b) intervenția în corpul propriu-zis al acestuia, așadar interpunerea prin dislocare. Cu alte cuvinte, în textul jurnalistic, „adăugarea se impune analizată operînd mai întîi distincția între cazurile de intertextualitate ce reprezintă interferarea EDR cu rezultatul «tehnicii libere a vorbirii» și cele în care un enunț din prima categorie suferă o modificare cu intenție stilistică”⁵³. Vom oferi, în continuare, cîteva exemple de adăugare din presa românească, evidențierea prin utilizarea caracterelor italice aparținîndu-ne și indicînd segmentul ce aparține discursului repetat:

– Cum *a pătat* Băsescu *onoarea* presei (EZ, 18.03.2008), făcîndu-se trimitere la expresia „a păta onoarea cuiva”, articolul consemnînd faptul că nimic nu poate să nerveze presa românească mai rău decît atunci cînd i se spune în față că nu mai este (tocmai) virgină;

– Leurda *îți merge la inimă* (JN, 19.03.2008), invocîndu-se expresia „a merge cuiva la inimă”, articolul comunicînd faptul că leurda sau usturoiul sălbatic este un tonic natural pentru inimă;

– ZOOM: Preistoria „*la patru ace*” (JN, 10.14.2008), făcîndu-se trimitere la expresia „a fi la patru ace”, articolul informînd despre faptul că descoperirile arheologilor ne spun că exista eleganță în preistorie, chiar dacă, în general, se crede că primitivii trăiau în peșteri și se îmbrăcau cu piei de animale, iar despre coafuri, haine dichisite sau bijuterii...ce să mai vorbim, așa ceva, se consideră, nu avea cum să existe acum multe mii de ani;

– Din Viena pentru București (*de la lume adunate înapoi la lume date*) (DV, 3.04.2008);

– *Incredibil dar adevărat*: un euro pe metru pătrat (JN, 19.03.2008), fiind invocată expresia „incredibil dar adevărat”, articolul transmițînd ideea că Baza Sportivă Tineretului a fost închiriată pe 1 euro/mp;

– *Șoarecele penal și pisica procedurală* (DV, 13.04.2008), invocîndu-se expresia „a se avea ca șoarecele și pisica”, articolul trimițînd la ideea că justiția românească merge prost, dar că problema reală este că, pe termen scurt, tinde să meargă și mai prost;

– Summit-ul amînării *la Paștele Cailor* (JN, 6.04. 2008), făcîndu-se trimitere la expresia „la Paștele Cailor”, articolul informîndu-ne asupra faptului că, despre

⁴⁹ Dumistrăcel, *Discursul*, p. 176.

⁵⁰ Dumistrăcel, *Limbajul*, p. 137.

⁵¹ Dumistrăcel, *Discursul*, p. 181.

⁵² Vezi Dumistrăcel, *Limbajul*, p. 137.

⁵³ Dumistrăcel, *Discursul*, p. 188.

mai toate chestiunile abordate, textul o scaldă în chip strălucitor, iar locul așteptatului *vom face* și *vom drege* e luat de *vom vedea*, *vom studia*, *vom discuta*;

– Oprescu *strică ploile* în PSD (JN, 10.04.2008), invocându-se expresia „a strica ploile”, articolul consemnând faptul că pesediștii s-au împotmolit din nou în nominalizarea candidatului la Primăria Capitalei, după ce Sorin Oprescu a declarat că ia în calcul să candideze ca independent iar, vădit dezavantajat, în cazul în care se va întâmpla acest lucru, Miron Mitrea bate în retragere.

Prezentăm câteva cazuri când adăugarea se combină cu substituirea, în discursul publicistic constafându-se frecvent apariția contaminărilor cu rezultate ale altor „figuri de construcție” (în acest caz, ale substituiri):

– *Pe aici vor trece* greii planetei (JN, 19.03.2008), autorul articolului invocând titlul filmului celebru, în regia lui Sergiu Nicolaescu, *Pe aici nu se trece*, consemnându-se faptul că „Jurnalul Național” a publicat traseul pe unde vor trece „greii” invitați la București cu ocazia Summit-ului NATO;

– *Of*, biblioteca *mea* (națională) (DV, 3.04.2008), articol în care Stela Giurgeanu invocă titlul unui cântec de petrecere „la modă”, *Of, viața mea* (notele ironice care apar în titlul articolului sînt de necontestat), jurnalista făcînd trimitere la faptul că, din păcate, neavînd încă un sediu construit special pentru destinația de bibliotecă, colecția de documente a bibliotecii nu este unitară, nu stă la un loc, ci este împrăștiată în diferite colțuri ale Bucureștiului;

– Baza de date a firmelor: *ori la stat, ori la privat* (EZ, 1.04.2008), autorul articolului invocînd expresia „ori la bal ori la spital” și consemnînd faptul că Oficiul Național al Registrului Comerțului, care deține toată baza de date referitoare la firmele înființate în România, a devenit mărul discordiei între Ministerul Justiției și Camera de Comerț și Industrie.

Din perspectivă pragmatică, prin „figura de construcție” numită *adiectio*, utilizarea căreia vizează și strategii persuasive de tipul *empathiei*, *seducției* și *incitării*⁵⁴, „se limitează sensibil «colaborarea» cu receptorul, avansîndu-se în direcția manipulării, căci particularizarea și celelalte rezultate ale adăugării nu înseamnă doar o «aplicație» la obiect sau o detaliere oarecare a enunțului canonic, ci reprezintă și sugerarea sau chiar impunerea unei atitudini față de referent”⁵⁵.

3.3. Immutatio – substituirea

Substituirea este „figura de construcție cu cea mai mare frecvență în textul jurnalistic actual”⁵⁶, printre „figurile de construcție” întîlnite în discursul publicistic substituirea dominînd „autoritar, cantitativ și ca varietate de formule și implicații”⁵⁷. Al. Graur numește procedeul substituiri „deraiere lexicală”: „Începînd să rostească o frază-clîșeu, pe care toată lumea o cunoaște, al cărei sfîrșit deci îl poate ghici oricine, vorbitorul, la un anumit loc, «deraiază», înlocuiește sfîrșitul unui cuvînt cu sfîrșitul altui cuvînt care are același început, păcălește pe auditor și produce un efect comic”⁵⁸. În discursul publicistic „se produc, deosebit de frecvent, substituiri în enunțul aparținînd DR pe care îl reprezintă nu numai locuțiunile expresive și

⁵⁴ Vezi, în acest sens, Dumistrăcel, *Limbajul*, p. 137-138.

⁵⁵ Dumistrăcel, *Limbajul*, p. 139-140.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 140.

⁵⁷ Dumistrăcel, *Discursul*, p. 205.

⁵⁸ Al. Graur, *Deraieri lexicale*, p. 160, apud Dumistrăcel, *Discursul*, p. 211.

expresiile paremiologice, ci și construcții «închegate» evocative sau tehnice»⁵⁹. Vom prezenta, la început, substituiri în titlurile aparținând discursului publicistic, care reprezintă construcții fixe, formule din vorbirea uzuală, expresii. Pentru ilustrarea acestui procedeu am evidențiat segmentul înlocuit:

– Regimul *artelor* și munițiilor (DV, 20.03.2008), după „regimul armelor și ~”;
– Sofia Vicoveanca – trandafir *de Bucovina* (JN, 21.03.2008), după titlul unei cunoscute melodii populare „~ de la Moldova”, articolul informând asupra faptului că, în aproape 49 de ani de carieră, Sofia Vicoveanca a colindat meridianele lumii, dăruind publicului cîntece cu parfum de Bucovina;

– *Gaudi reloaded* (DV, 3.04.2008), după titlul filmului regizat de către Andy și Larry Wachowski, care îl are ca protagonist pe actorul Keanu Reeves, numit „Matrix ~” (2003), în articolul său, Augustin Ioan consemnând faptul că Gaudi nu a edificat toată catedrala, dar a închipuit-o în desăvîrșimea ei; arhitecții lucrează la înțelegerea desenelor lui Gaudi și abia acum pot să le înțeleagă și să le traducă în piatră;

– *PIB-ul nostru* cel de toate zilele (JN, 6.04.2008), după versul rugăciunii *Tatăl nostru* „Pîinea noastră cea de toate zilele”, articolul informând asupra faptului că an de an, începînd cu 1990, producția a scăzut; normal, a scăzut și consumul, semn că economia pășise cu stîngul în noua eră a României;

– *Summit-ul s-a dus*, trăiască *haosul!* (JN, 8.04.2008), după formula „Le roi est mort! Vive le roi!”, formulă prin care se anunța, în Franța, decesul suveranului și urcarea pe tron a urmașului său; se utilizează ironic atunci cînd o schimbare de persoane nu antrenează și schimbarea unor stări de lucruri; articolul consemnează faptul că termenul care poate descrie modul în care s-a circulat a doua zi după ce summit-ul a luat sfîrșit, în anumite zone ale capitalei, este cuvîntul *haos*.

Prezentăm și substituiri în enunțuri paremiologice:

– *Economia de piață* cu *subvenții* se ține (JN, 18.03.2008), după proverbul „Obrazul subțiere cu cheltuială se ține”, articolul informând asupra faptului că, deși România este de peste un an membră a UE, unele sectoare ale economiei românești sînt încă subvenționate cu bani de la bugetul de stat sau de la cele locale;

– Cu *un summit* nu se face primăvară (DV, 6.04.2008), după proverbul „Cu o floare nu se face primăvară”, articolul trimițînd la ideea că, peste noapte, apar flori frumoase pe marginea drumului și coșuri de gunoi în capitală; totul pentru NATO!;

– Cînd *bogații* se ceartă, *săracii fac foamea* (EZ, 4.04.2008), după proverbul românesc „Cînd doi se ceartă, al treilea cîștigă”, articolul informînd asupra faptului că șeful Băncii Mondiale crede că țările lumii trebuie să coopereze pentru a stopa creșterea prețurilor la alimente;

– *Summit-ul trece*, *urechile rămîn* (JN, 10.04.2008), după proverbul „Apa trece, pietrele rămîn”, articolul transmițînd ideea că Summit-ul NATO la București a fost pretextul pentru a da liber la interceptarea tuturor convorbirilor telefonice, pe termen nelimitat, fără mandat judecătoresc, iar artizanul acestei măsuri de stat polițienesc este CSAT, care a dat acces pentru interceptări la serverele operatorilor de telefonie.

Strategii persuasive de tipul *empatiei*, *seducției* și *incitării*⁶⁰ ce funcționează în cadrul substituirii reflectă faptul că „receptarea este dirijată, adesea agresiv, spre acceptarea punctului de vedere al emițătorului (astfel se explică, de exemplu,

⁵⁹ Dumistrăcel, *Discursul*, p. 218.

⁶⁰ Vezi, în acest sens, Dumistrăcel, *Limbajul*, p. 140-142.

practicarea predilectă a substituirii în textul publicitar, un limbaj paralel față de comunicarea propriu-zisă)⁶¹. Substituirea „reflectă mai pregnant decât alte «figuri de construcție» intenția de manipulare”⁶².

3.4. Transmutatio – permutarea

Dintre cele patru „figuri de construcție”, *permutarea* unor termeni din enunțuri aparținând discursului repetat este procedeul cel mai puțin întâlnit în încercările de a spori expresivitatea unor titluri aparținând discursului publicistic. Despre această „figură de construcție” se poate afirma că se află „la polul opus în raport cu substituirea, mai ales în ceea ce privește frecvența (redușă) a apariției”⁶³. Oferim, spre exemplificare, două enunțuri-titlu excerptate din presa românească, obținute prin permutarea termenilor:

– De la *criza rachetelor* la *criza scutului anti-rachetă* (JN, 15.04.2008), articol în care Adrian Severin, autorul articolului, sugerează că, în anul 2008, scutul anti-rachetă, pe cale de a fi instalat de S.U.A. în Europa centrală, la porțile Rusiei, pune în discuție iarăși echilibrul de putere ruso-american;

– Radu Beligan – „Sînt recunoscător UNITER-ului pentru premiul cu care *dulce* m-au împovărat (JN, 15.04.2008), pentru *premiul cu care m-au împovărat dulce*.”

Din perspectivă pragmatică, producerea enunțurilor-titlu după schema acestei „figuri de construcție” „comportă un efort sporit din partea emițătorului”, procedeul fiind, de fapt, unul care „poate să deturneze atenția cititorului «pasiv» de la mesaj, diminuînd influențarea, pe fondul efectelor de fatic și expresivitate”⁶⁴.

Concluzii

Studiul nostru își propune să prezinte rezultatele unei analize privind prezența enunțurilor aparținând „discursului repetat” în discursul publicistic românesc actual. Ne-am limitat la observarea, în decursul a două luni (martie și aprilie 2008), a titlurilor de articole din edițiile on-line a trei publicații românești (două cotidiene – „Jurnalul național” și „Evenimentul zilei” și o publicație periodică – revista „Dilema veche”). Enunțurile-titlu aparținând „discursului repetat” au fost interpretate mai ales din prisma deconstrucției și reconstrucției acestuia potrivit celor patru „figuri de construcție” analizate de Quintilian: *detractio* (= suprimare), *adiectio* (= adăugare), *immutatio* (= înlocuire) și *transmutatio* (= permutare de termeni).

Izvoare

www.jurnalul.ro
www.evenimentulzilei.ro
www.dilemaveche.ro

Sigle

JN = „Jurnalul Național”
EZ = „Evenimentul Zilei”
DV = „Dilema Veche”

⁶¹ Dumistrăcel, *Limbajul*, p. 140.

⁶² Idem, *ibidem*.

⁶³ Dumistrăcel, *Discursul*, p. 299.

⁶⁴ Dumistrăcel, *Limbajul*, p. 144.

Bibliografie

- Coșeriu, E., *Lecții de lingvistică generală*, Editura Arc, Chișinău, 2000.
- Cvasnii Cătănescu, Maria, *Retică publicistică. De la paratext la text*, Editura Universității din București, 2006.
- Dumistrăcel, S., *Discursul repetat în textul jurnalistic*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2006.
- Dumistrăcel, S., *Limba publicistică românească din perspectiva stilurilor funcționale*, Institutul European, Iași, 2006.
- Dumistrăcel, S., *Textul jurnalistic : un teren experimental de ambiguitate*, în *Identitatea limbii și literaturii române în perspectiva globalizării*, Editura Trinitas, Iași, 2002.
- Frunză, Monica, *De l'argumentation à la persuasion dans le discours publicitaire français*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2007.
- Munteanu, C., *Ut poesis linguistica (sau despre relația lingviștilor cu discursul repetat)*, în Luminița Hoartă Cărăușu (coordonator), *Rezultate și perspective actuale ale lingvisticii românești și străine*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2007.
- Rovența-Frumușani, Daniela, *Analiza discursului. Ipoteze și ipostaze*, Editura Tritonic, București, 2004.
- Slama-Cazacu, Tatiana, *Psiholingvistica. O știință a comunicării*, Editura All Educational, București, 1999.
- Stancu, V. *Paratextul. Poetica discursului liminar în comunicarea artistică*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2006.
- Topoliceanu, Harieta, *Discursul repetat în publicistica românească și italiană. Preliminarii pentru un studiu privind discursul repetat în textul jurnalistic italian*, în D. Irimia (coordonator), *Limba română azi*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2007.